

Bogács Történelme

Őskori leletek

Bogács környéke évezredek óta ad megélhetési lehetőséget az embereknek. Már a vadászó, szedegető életmódot folytató vándorló ősembernek letelepedése szempontjából igen jelentős előnyöket nyújtott ez a vidék a jégkorszakban is.

A Bogáccsal szomszédos, alig 4 km-re fekvő Cserépfalu határában, a Hór-völgy szájában, bővizű patak felett nyíló Subalyuk barlangban találta meg Dancza János a neandervölgyi ember csontmaradványait 1932-ben, nagyszámú és jellemző kőeszközeinek kíséretében.

A község területén élő őskőkorszaki és újkőkorszaki ember nyomait az előkerült égetett agyag, kővéső, edénytöredékek jelzik.

Nagy haladás volt az emberiség életében, amikor a fémeket kezdte fegyver és egyéb eszközök készítésére felhasználni. A rézkorból égetett edények és edénytöredékek, a bronzkorból őrlőkő, edénytöredékek, csont és kőeszközök kerültek elő. A megtalált réz- és bronzkorszaki leletek fő lelőhelye a községhez tartozó Pagsapuszta környéke. A bronzkor különösen értékes leletanyaga a Tomor várról előkerült csipkés bronzkarika lefüggő díszekkel, csörgő lemezekkel.

Bogács határában a Hintóvölgyben található egy ötfülkés kaptárkö. Kaptárkövek a szomszédos községekben is szép számmal találhatóak. Az esetek nagy részében feltűnően szabályos riolittufa-fülkék. Rendeltetésükkel kapcsolatban eltérő vélemények alakultak ki.

A kaptárkövek első leírójának Bartos Gyula egri főkáptalani levéltárosnak az volt a véleménye, hogy a fülkékben minden valószínűség szerint a késői vaskorszakban egy itt lakó kelta eredetű néptörzs elégetett halottainak hamvait tartalmazó urnáit helyezte el.

Borovszky Samu a következőket írja: "A társadalmi fejlettség előre haladásáról tanúskodik a bronzkor emberének temetkezése is. Halottaikat ebben a korban is elégették, s néhol urnában helyezett hamvaik számára a hegyoldalokban apró fülkét vájtak. Ezek a vájt fülkék az ún. kaptárkövek, amelyeket Ostoros, Szomolya, Noszvaj, Zsérc, Kács, Bogács, Cserépfalu, Tibot-Darócz, Cserépvár és Cserépváralja határában láthatni." (Dr.

Borovszky Samu: Borsod vármegye története a legrégibb időktől a jelenkorig 1909. 4.p.)

Vilkuna finn etnográfus határozottan méhéskedéssel összefüggő emléknek tartja. Ezen a véleményen van tőle függetlenül Guanda Béla professzor a debreceni Kossuth Lajos

Tudományegyetem Néprajzi Intézetének vezetője is. A szóban forgó községek, így Bogács lakosságának egy része évszázadokon át, ún. barlanglakásokban lakott. Nemcsak konyháját, szobáját, hanem állattartó óljait és kamráit is riolittufába vájta. Nyilvánvaló, hogy egyáltalán nem jelentett különösebb nehézséget az ilyenfajta munkában gyakorlott embereknek az, hogy méheik részére az alkalmas riolittufába méhlikásokat vájjanak.

Bogács a középkorban

A községről legkorábbi adatunk 1248-ból van, amikor is Bagach alakban írják nevét. Cserép határjárásában tűnik fel a bogácsi nemesek földje. Nemesek birtoka, s ez a család Bogácsról Bogácsinak is nevezte magát. A XIV. században is a Bogácsi család a község birtokosa, s ennek Gergely nevű tagja, minthogy örökösei nem voltak, saját lelki üdvéért birtokrészt a váradi káptalan előtt az egeri káptalannak adományozta. Ez 1323-ban történt, s így lett az egeri káptalan birtokos a községben.

Az egeri káptalan egyidős az egeri püspökséggel, melynek működése 1010 körül indult meg. A káptalant I. István alapította, melynek ellátására uradalmából egyes birtokokat kihalított. A káptalan, mely a legrégebb idők óta hiteles helyi teendőket is végzett, folyvást szaporítani iparkodott birtokait, s ezen idővel vásárlás, részint ajándék, vagy hagyomány útján igen sokra mentek.

A káptalan a Bogácsi család másik tagjától, Györgytől 1339-ben újabb birtokrészt kapott. 1351-ben Székárosi Margit (Varbói Pálné) és fia az országbíró előtt olyan egyezsége léptek, hogy a falu egyik fele a káptalané lesz, a másik fele pedig az övék. Varbói Miklós nővérének Igriczi Aczél Péternének vallotta be fele részét. Aczél Péter utód nélkül halt meg, ezért Zsigmond király a Paszegi családnak adta a birtokrészt, másik rész pedig a Bessenyeieké lesz, ugyancsak királyi adománnyal.

A Bogácsi család még a XV. században is birtokos, de Ferenc fia István, mivel fiai nincsenek, összes birtokát vejjének, Bikkedi Jánosnak és gyermekeinek adományozta. Bikkedi Zsuzsanna (Darócz Imréné) cserére lépett a Káptalannal és bogácsi részét elcserélte a Daróczhoz közelebb eső ábrányi birtokkal. Ám mert Bogács jobb volt Ábránynál, a káptalan még rá is fizet 250 arany forintot és 100 forintot új pénzben. Így Bogácsból egyre több és több lett a káptalané.

Új birtokosként jelennek meg a községben Gatályi Balázs fiai, akik egy királyra visszaszállt birtokrészt kaptak. Kezdetben tehát a Bogácsi család egyedüli birtokos a községben. Idővel azonban a birtok elaprózódott, a község több nemesi családnak is lakhelyül szolgált. A káptalan szerette volna az egész Bogácsot megszerezni. Erre mutat az is, hogy Deregyei Bessenyei Demeter fiának, Lászlónak - aki szintén birtokos a községben - egész birtokrészét lefoglalta Fülöp egeri prépost. Az ügy a nádor elé került, és Gara László nádor visszaítélte a lefoglalt birtokrészt Deregyei Bessenyei Lászlónak.

A Deregyei családnak volt egy Nagy nevű tagja is, s így a Deregyei Nagy és Deregyei Bessenyei külön családként kezd szerepelni. A káptalan továbbra is mesterkedik, hogy birtokát szaporítsa, s mivel más mód nem volt rá, az országbírói ítélettel maga veszi zálogba a másnak elzálogosított birtokokat. A Gatay - Gachai család azonban mégis

Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajdának zálogosította el a maga birtokát, és nemsokára maga veszi zálogba a Bessenyei részt.

A káptalan birtoka akkor növekedett meg, mikor a Gachali család egyik tagja pap lett, és mint áldozó pap, nővérel együtt a káptalannak hagyta birtokrészét. Ezután a Káptalan 300 arany forinton megvásárolta Deregyei Mihály és András részét úgy, hogy most már csak alig volt valami idegen kézen a faluból.

II. Ulászló király új adományt ad a káptalannak, és 1504-ben az egri káptalant beiktatta a jászói konvent Bogács birtokába. Az összeírások ezután már csak a káptalant említik birtokosul és ekkor Bogach, Bogacz elnevezéseket egyformán találjuk.

Bocskay István az adományozási joga alá tartozó területnek minősítette Bogácsot. Ezért 1606-ban Kiss Imre szendrői álkapitánynak és Toronyai Györgynek adományozta. Később Thurzó György nádor nem tartotta jogosnak ezt az eljárást, és visszaadta a birtokot a káptalannak. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem azonban újra eladományozta Bogácsot Nagy Máté polgári és Nagy Gergely nánási kapitánynak, de halála után már ismét az egri káptalan a birtokos, és attól kezdve állandóan az is marad.

A község, minthogy egyházi birtok volt, a protestantizmus itt nem terjedt el, bár kezdetben talán a legkorábbi református egyházak közé tartozott. Református egyháza 1569-ben alakult. A káptalan térnyerésével azonban mindinkább csökkent a hívek száma, és megmaradt katolikus községnek

Törökvilág Bogácson

Bogács török hódoltsági terület volt. Adója többször is változott, Fülek ostroma körül 500 forintban, később 150 forintban alkudtak meg a törökkel, de nem tudtak fizetni. Mivel 1593 óta ennek csak a felét fizettették, a lakosok igen nagy félelemben voltak, félve attól, hogy a török felperzseli a falut.

Később tizedet és szolgáltatásokat követelt a török, mégpedig olyan sokat, hogy addig haza sem engedte a lakosokat, míg újabbak nem jöttek robotolni.

Az adók összegén kívül a török adólajstromok azt is megmondták, hogy melyik helyiségnek hová kell az adót fizetni. Ebből a kimutatásból kitűnik, hogy a bogácsiaknak Jászberényben kellett az adót befizetni.

A török nagy mester volt abban, hogy mindig új meg új adónemeket talált ki. A törökkel való béketárgyalások szükségessé tették a hódoltság és a török adózás állapotának beható megismerését. Országos rendeletre az 1641. évi őszi hónapokban Borsod vármegye minden egyes járásában a szolgabírák útján vizsgálatot tartottak arra nézve, hogy a zsitvatoroki békekötés óta mely falvakat hódoltatott meg a török, milyen eszközökkel zsarolta ki az adót, mennyit tett ez ki készpénzben és természetbeli szolgáltatásokban, s végül 1615 óta mennyivel verte föl a hódolt falvak adóját. Ez a hivatalos tanúvallomás, melynek aktái minden ékesszólásnál hívebben festik le a török világ borzalmas nyomorúságát, a vármegye minden helyiségére kiterjedt, és élénk színekkel állítja élénk, mint dolgozott szakadatlanul a török adóprés, és mindenféle címeken kellett a szegény lakosságnak az adót és egyéb kötelezettségeket teljesíteni.

Ez a "hivatalos tanúvallomás" Bogács községről a következőket írja: "Eleitől fogva mostanáig tizedben voltak, de már most a szolgálat számlálhatatlan egyikük a másikat kiváltja a szolgálattal, egyszóval esztendőnek harmadát az török urunknak szolgáljuk,

portapénzt is valamikor magyar számára kérnek rajtunk, a török is mindjárt meg annyit vesszen rajtunk."

A török uralom által okozott pusztulást jól szemlélteti az 1685-ből származó összeírás. Ez abból a szempontból nyújt felvilágosítást, hogy az egyes helységekben a lakott házak mellett, hány volt olyan, amelyben nem laktak, tehát egészen pusztán állott. Eszerint Bogácson 9 házban laktak és 11 ház állt pusztán. A környező községek közül Zsércen 8-10, Cserépfalun 6-10, Tardon 6-34 a lakott és a lakatlan házak száma.

A község nevének eredete

Borovszky szerint mielőtt a honfoglaló ősök Magyarország területén megjelentek, a Bükk-hegység lejtőin nagyobbára szlávokat találunk. "A szlávok kezdetben mindenestre germán népekkel vegyest lakták a területet, s rendkívül asszimiláló képességükkel ezeket magukba olvasztották.

A szláv lakosságnak emlékei azok a szláv eredetű helynevek is, melyekkel Borsod megye át meg át van szöve." Bogácsot szláv eredetűnek tartja, nevét az ó-szláv "bogatu"=gazdag szó leszármazottjának tekinti. Pázsag nevét - ami Pázsagpusztának régi neve - a szláv paseka=irtvány szóval magyarázza, ezzel utalva arra, hogy a vidéket erdőszeg borította.

Ugyancsak szláv eredetet tulajdonít Borovszky a környező községeknek is. Így Szomolya nevét a szláv szmola=szurom szóból, Cserépvár nevét a körülötte levő cserepektől származtatja, amely szó szintén a szlávból került hozzánk. (ó-szláv crepu)

Az 1939-ben megjelent Borsod Vármegye szociográfia tagadja Bogács szláv eredetét, de magyarázatot nem ad eredetére: "Eddigi ismereteink alapján Borovszky vélekedését nem fogadjuk el, sőt azt sem tartjuk valószínűnek, hogy a község a honfoglalás után betelepített szlávok alapítása és azoktól kapta volna a nevét."

A község neve leírva Bagach alakban 1248-ban, ill. 1326-ban fordul elő első alkalommal Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza című könyvének 259. oldalán. A község neve vagy magyar névadással keletkezett, ami annyit jelent, hogy a település alapítójának, első birtokosának, vagy nevezetes lakosának a személyneve jelölte magát a települését is anélkül, hogy képzővel (- i - é). vagy összetételi utótaggal (falva, - háza, - laka, - szállása, stb.) kellett volna kiegészülnie.

A másik feltételezés szerint a magyar bogánacs növény nevének régi nyelvjárásbeli bogács változatából ered a helyiség neve. De a szláv eredet sem kizárt, vagyis hogy szláv családnévből származik.